

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

*Ze komen terug in tranen,
ze heffen smeekbeden aan,
en ik zal hen leiden.*

Jeremia 31:9

Verdriet dat milder wordt, rouw die langzaam maar zeker omgevormd wordt tot een stille, dankbare vreugde: nu wij vandaag het feest van de Opstanding vieren, weerklinkt de hoop. Dat de duisternis, de loutering waarmee de Heer ons treffen kan, niet voor altijd duurt. Op een dag breken de wolken en dient een nieuwe toekomst zich aan. Ook al kunnen wij het licht nog nauwelijks aan.

In de veertigdagentijd zijn we met Jeremia meegetrokken. We hebben gehoord hoe deze eenvoudige priester uit Anatot werd geroepen tot Gods profeet. We zijn met hem meegegaan op zijn eenzame weg, zijn strijd tegen onrecht, uitbuiting en corruptie. Op Palmzondag hoorden we hoe Jeremia de ballingschap aankondigt. Hij alleen voorzag de catastrofe: dat koning Nebukadnessar het hele land van Juda in de as zou leggen. En zo is het ook gegaan: Jeremia heeft gezien hoe grote delen van de Joodse bevolking werden weggevoerd naar Babel. Jeremia heeft ze zien gaan, dat restje Israël. Hij bleef achter in een kapotgeslagen land. Toch is Jeremia ervan overtuigd dat er voor de ballingen nog hoop is.

In de afgelopen weken hebben ervaren hoe aangrijpend en confronterend de woorden van profeten kunnen zijn. Profeten doorzien de onderdrukkende patronen in samenlevingen. Met alle felheid klagen zij het kwaad aan, de onderdrukking die mensen moeten doorstaan. Maar bij profeten hoort ook dat ze hoop scheppen, waar alles uitzichtloos is. Een sprekend modern voorbeeld is Dietrich Bonhoeffer. Ook hij moest zich staande houden in een tijdperk waarin alles in hopeloosheid leek te verzinken. Hij doorzag de duisternis van het Derde Rijk en verzette zich. Vanuit de gevangenis schrijft hij brieven van hoop naar zijn familieleden. In mei 1944 schrijft hij enkele gedachten op bij de aanstaande doop van de zoon van zijn beste vriend Eberhard Bethge.

‘Met jou begint in onze familie een nieuwe generatie’. Zo begint hij deze brief. Even verderop vindt Bonhoeffer inspiratie bij Jeremia. Dat gevoel van ballingschap, de ervaring verstoten te zijn en de diepe verlatenheid: Bonhoeffer herkende zich in Israëls profeten. Maar ondanks alle duisternis die hij moest doorstaan, was hij ervan overtuigd dat er een nieuw tijdperk zou aanbreken, een toekomst van hoop. Maar het zullen de jongeren zijn, zo schrijft hij, die dat zullen meemaken. Jouw generatie mijn kind: zij zullen de taak krijgen om het land weer op te bouwen.

Onze generatie zal niet tot taak hebben nog eens ‘grote dingen te zoeken’, maar onze ziel te redden uit de chaos, ze te behoeden als het enige, dat wij als ‘buit’ konden wegdragen uit het brandend huis. Wij zullen ons leven meer verduren dan het gestalte geven, meer hopen dan beramen, meer volharden dan vorderen. Maar wij willen voor jullie jongeren de ziel bewaren, uit haar kracht zullen jullie een nieuw en beter leven ontwerpen en bouwen. [...] tot die tijd zal de zaak der christenen verborgen zijn en stil, maar er zullen mensen zijn die bidden en het goede doen en wachten op Gods uur. (uit: ‘Verzet en overgave’, 2020, pp. 292,295).

Zoals Bonhoeffer verbonden blijft met zijn familieleden en beste vriend, zo blijft Jeremia verbonden met de ballingen in Babylon. Vanuit de kapotgeslagen straten van Jeruzalem schrijft hij brieven aan de ballingen; brieven die hij dicteert aan Baruch – zijn enige vriend en metgezel. Het gedeelte dat wij vandaag lezen hoort bij het ‘troostboek’ van Jeremia, een lange tekst die Jeremia schrijft aan de ballingen. Een tekst die begint in hoofdstuk 29 en doorloopt tot het einde van hoofdstuk 31.

Jeremia 31 laat zich lezen als een lied dat vol is van hoop en nieuw begin. Zeventig jaar zouden de ballingen in Babylon blijven. Velen zouden daar sterven. Maar met de nieuwe generatie begint God iets nieuws. Met tranen in hun ogen zullen ze terugkeren naar het land van hun voorouders. Ze zullen bouwen en planten. Oogsten en maaien.

‘Dit zegt de Heer’ (Jer 31:2). Met deze woorden begint het lied van Jeremia. Nu klinkt de belofte. De nieuwe dag waar ze zo van droomden is aanstaande. Jeremia ziet de ballingschap als een woestijntijd. Maar in die woestijn, te midden van die kaalte en de droogte, die tijd van heimwee, de diepe spijt om alles dat ze voor hun ogen kapot zagen gaan, bloeit er een nieuwe toekomst open. In de woestijn, zo dicht Jeremia in navolging van Hosea (vgl. Hos 11:1,4) kreeg God Israël weer lief. Daar daalt Gods genade weer over hen neer als verkwikkende morgendauw.

Als een herder zal God hen voorgaan. Prachtig die woorden in vers 3: ‘ik heb je altijd liefgehad, mijn liefde zal je altijd vergezellen’. In de Statenvertaling staat het er nog stelliger: ‘met eeuwige liefde, heb ik u liefgehad, daarom heb ik u getrokken met goedertierenheid’. Groter dan het duister van deze wereld, is Gods eeuwige liefde. Een liefde die niet wijken wil voor al het onheil waarmee mensen elkaar kapot maken. In de grondtekst staat inderdaad een werkwoord dat ‘duwen’ of ‘trekken’ (Hebr. *māšak*) betekent. Ik ‘sleurde jou’ zou je dus kunnen vertalen. Het is God die hen met zijn goedheid zal trekken, tot over de drempel van hun weerstanden en angsten.

Je kunt zo verlamd zijn door verdriet, door alles wat je overkomen is dat je niet meer in beweging kunt komen. De ballingen waren alles kwijtgeraakt dat hen lief was. Ze hebben hun steden in rook zien opgaan, geketend werden ze weggevoerd. In Babel leven ze als slaven, ontheemd en verloren. De heimwee die ze ervaren kenmerkt zich door zo’n diepe rauw. Nergens sprekender verwoord, dan in de klaagliederen van Jeremia:

Waarmee zal ik je vergelijken, Jeruzalem?

Welk voorbeeld kan ik je tonen?

Waarom zal ik je gelijkstellen vrouwe Sion?

Hoe kan ik je troosten?

Wijd als de zee gapen je wonden – wie kan je genezen?

Klaagliederen 2:13

Als de wonden diep zijn, dan lijkt die nieuwe dag een onwerkelijke droom. Het verdriet zit onder je huid. In al de vezels van je lijf is het voelbaar. Je kunt zelf niet meer in beweging komen. Alles is gewoonweg te zwaar, te veel. Maar dan die woorden van Jeremia: ‘daarom heb ik u getrokken met goedertierenheid’. Wanneer onze benen zwaar zijn als lood, wanneer wij verlamd zijn en geen toekomst meer zien, sleurt God ons uit het dal. Daarom heb ik u getrokken! Wanneer alles sterft aan

zichzelf, wanneer de dood onherroepelijk inbreekt, dan kan alleen Gods bevrijdende hand nog zorgen dat wij weer in beweging komen, dat wij weer opstaan en leven gaan.

‘Ik breng je weer tot bloei’ (Jer 31:4), schrijft Jeremia. In de bergen van Samaria zullen ze weer wijngaarden planten. Het graan zal weer op de velden staan, en de wijnrank zal haar vruchten dragen. In de bergen van Efraïm staan wachters op de uitkijk, klaar om te vertrekken, om op weg te gaan, terug naar Jeruzalem. De dag van terugkeer, zal een dag van ongekende vreugde zijn. Een dag waarop weer gebouwd en geplant zal worden.

In vers 7 klinken opnieuw diezelfde woorden: ‘dit zegt de Heer’. Het tweede deel van het lied begint. De werkwoorden die we nu tegenkomen drukken allemaal een beweging uit: ‘gaan’, ‘verzamelen’, ‘terugkeren’. Uit alle windrichtingen laat Hij de ballingen terugkeren. En Hij gaat hen voor zoals een goede herder dat doet. Hij leidt ze weer naar huis. Niet over wegen waar ze zullen struikelen, maar over rechte paden, een begaanbare weg. Jeremia ziet het voor zich: drommen van mensen, samen op weg. Mannen en vrouwen, lammen en blinden. Met tranen in hun ogen keren ze terug. Het is de Heer zelf die hen troost. Zo verandert rouw in vreugde. Zij die huilend op weg gingen om wat verloren was, komen thuis met gejuich. Onderweg zien ze hoe de steppe bloeit, hoe het dorre land verandert in een waterrijke hof door rivieren die weer volstromen met water.

Ook in het Johannesevangelie gaat er een nieuwe toekomst open en wordt intens verdriet geheeld. ‘Vroeg in de morgen op de eerste dag van de week, toen het nog donker was, kwam Maria bij het graf’ (Joh 20:1). Maria was erbij geweest. Samen met Maria – de moeder van Jezus, Maria de vrouw van Klopas en de geliefde leerling had ze onder het kruis gestaan. Ze heeft de laatste woorden van de gekruisigde gehoord. ‘Het is volbracht’ had hij uitgeroepen, vlak voordat hij zijn laatste adem uitblies. ‘Op de eerste dag van de week’ (Joh 20:1). Met die woorden begint het opstandingsverhaal. Johannes benadrukt de ‘eerste dag’. Woorden die doen denken aan het Scheppingsverhaal. Die eerste dag toen alles begon. Die eerste dag waarop God de duisternis scheidde en zei dat er licht moest zijn. Licht waarmee het leven begon.

Op die eerste dag is het leven opnieuw opgestaan. Het is vroeg in de morgen, want Johannes schrijft dat het nog donker is. Nog voor de eerste zonnestralen zich aandienen, gaat Maria naar het graf. Haar hart is zwaar van leegte en van verdriet. Jezus was het licht van haar leven. Zijn woorden brachten haar vrede en rust. In zijn woorden heeft zij God zelf herkend. Tot het einde toe was ze met hem meegegaan. En nu hij er niet meer is, is er nog één verlangen. Dicht bij hem zijn. Zijn lichaam dat rust in de aarde.

Haar schrik moet groot zijn geweest. Haar ogen vallen op een gapend gat. De steen is weggerold. Het is een open graf. Wat gesloten was door de dood, is weer open gegaan. Maar dat beseft Maria nog niet. In de NBV staat dat ze snel terugliep naar Petrus en de geliefde leerling. Maar in de Griekse tekst staat er dat ze rende (*trexoo*). En dan rennen ook Petrus en de andere leerling. Om het hardst rennen ze. Ook zij zien dat open graf, en de opgevouwen doeken. Heel even krijgen ze een glimpje te zien dat het leven opnieuw tot bloei is gekomen in de olijfgaard.

De geliefde leerling, die in het Johannesevangelie ook de leerling wordt genoemd van wie Jezus veel hield, begrijpt gelijk dat de dag van de opstanding is aangebroken. 'Hij zag het en geloofde', schrijft Johannes in vers 8. Voor de andere leerlingen die er nu ook bij blijken te zijn, is het nog niet zover. Zij hebben een persoonlijke ontmoeting nodig om te geloven. Ze keren terug naar huis, niet wetende wat zij gezien hebben.

Maria is dan nog altijd bij het graf. Haar verdriet is groot. Tot twee keer toe vertelt Johannes dat ze huilde, en dat ze zich voorover buigt, haar hoofd neigend naar de aarde (Joh 20:11). Door haar tranen heen, ziet ze de twee engelen niet die daar zitten. Het graf dat geen graf meer is, maar een zitbank voor twee engelen.

Maar dan wordt er voor het eerst in het verhaal iets tegen haar gezegd. Een vriendelijk en troostend woord. 'Waarom huil je'? Zo kunnen engelen je nabij zijn, als boden van de nieuwe morgen, als mensen die niet om het verdriet heen lopen, maar vragen waar je verdriet vandaan komt.

En toch heeft die vraag haar aan het denken gezet. Want in vers 14 schrijft Johannes voor het eerst dat Maria zich omdraaide. Je omkeren. Omkeren is een Bijbels woord. Omkeren gaat over het inslaan van nieuwe wegen. Over het zien met andere ogen. In die beweging, in de omkering van Maria, geschiedt het opstandingsgeloof.

Maria ziet een tuinman staan, maar beseft nog niet dat het Jezus is. In omfloerst verdriet, zien we soms de kern van de dingen. Maria denkt dat Jezus de tuinman is. Ze heeft dat niet eens zo verkeerd gezien. Jezus die met beelden van groei en bloei over zichzelf gesproken had. Dat hij als een graankorrel is, die in de aarde moet sterven, om veel vrucht te dragen. Dat hij de ware wijnstok is. Steeds had hij zijn leerlingen in het hart geprent: wordt vruchtbaar en kom tot bloei, door in mijn liefde te blijven.

In die tuin van Jozef van Arimatea kijken Jezus en Maria elkaar aan. Opnieuw is er een troostend woord. 'Waarom huil je? Wie zoek je'? De tuinman herhaalt de vraag van de engelen. En dan zegt Maria: 'Kurië', 'Heer', 'als u hem hebt weggehaald, vertel me dan waar u hem hebt neergelegd, dan kan ik hem meenemen' (Joh 20:15). Dat zinnetje zegt alles over het verdriet van Maria. Ze wil hem meenemen, hem voor altijd vasthouden.

Niet willen loslaten. De ander willen vasthouden. Wie iemand verloren heeft herkent dat gevoel als geen ander. Je kunt het nog niet aan om de ander los te laten. Nog één keer bij hem of haar willen zijn, die hunkering naar aanraking.

Maria spreekt de tuinman aan met het woordje 'Kurië'. In de NBV is dat weggefallen. Toch is het een belangrijk detail. Maria noemt die tuinman, *Kyrie*, Heer, alsof er in dat eerste schemerlicht, in de schittering van die eerste zonnestrallen, ook in Maria al een besef van opstanding, van nieuw leven doorbreekt. Maria en Jezus staan daar in die tuin. Jezus noemt haar bij haar naam. 'Maria', klinkt het. En dat is precies wat Maria nodig heeft.

Voor de tweede keer keert ze zich om. Nu niet meer twijfelend, maar in een flits ziet ze het. Haar 'Raboenni' leeft. Alles heeft zich omgekeerd. De dood is niet meer. Het leven is weer terug. Er is weer vreugde, blijdschap.

Nu pas ziet ze het. De tuinman is de Opgestane, de Heer zelf. Heer, had ze gezegd. En dat is Hij ook. Haar Rabboeni leeft. Het licht dat naar de wereld kwam is opgestaan. Herrezen uit de dood, precies zoals hij gezegd had. Maria wil hem aanraken, hem vasthouden en zich voor altijd bij haar houden. Maar dan zegt Jezus: 'houdt mij niet vast'. In de Griekse tekst staat het woordje *'haptou'*. Het betekent 'raak me niet aan' of 'houd me niet vast'. Met deze woorden stuurt Jezus haar opnieuw het leven in. Wat Maria daar meemaakt, in die tuin, met de opgestane HEER, mag zij niet vasthouden, niet houden voor zichzelf. Geroepen werd ze bij haar naam. Om Paasmens te zijn. Om te getuigen dat het leven opnieuw is doorgebroken. Eens en voorgoed in Hem. De Levende.

Maria huilt niet meer, nu zij zich heeft omgekeerd en de Heer heeft gezien. Net als de ballingen wordt ook zij in beweging gezet. Haar voeten snellen zich naar de leerlingen om hen het goede nieuws te vertellen. Op die eerste dag, die nieuwe dag, werd zij op weg gezet. Het is voor haar een nieuw begin. Nu mag zij het woord doorgeven. Dat Hij leeft. Dat de Heer is opgestaan. Mag het ook aan ons gegeven om met Maria op te staan om Paasmensen te zijn. Mensen die getuigen van het licht. Mensen die dwars tegen het donker in zingen van Hem: Dat Hij leeft, dat Hij de dood heeft overwonnen.

Christus is waarlijk opgestaan.
Halleluja!